

Články

**FILM A FOTOGRAFIE
V ČESKOSLOVENSKÉM VOJSKU
V RUSKU 1914 – 1920**

Jitka Zabloudilová

Zajímavou kapitolu v historii prvního československého zahraničního odboje představuje bezpochyby překvapivě široká kulturní a umělecká aktivita legionářů. V tomto směru vynikali zejména ruští legionáři včetně českých zajatců v ruských zajateckých táborech. V porovnání s ostatními částmi československého zahraničního vojska v první světové válce ve Francii a v Itálii je kulturní činnost českých a slovenských vojáků v Rusku mnohem různorodější a plodnější po stránce kvantitativní i kvalitativní. To byl ovšem důsledek souhry mnoha a mnoha okolností. Francouzským legionářům nebyl vůbec dopřán čas k rozvíjení jakékoli umělecké či ochotnické činnosti, neboť mnoho krajanů žijících ve Francii narukovalo v roce 1914 do cizinecké legie, kde v rámci 1. cizineckého pluku vznikla česká jednotka, známá pod názvem rota Nazdar. V jarních bojích roku 1915 byla tato jednotka v počtu asi 250 mužů téměř zničena a ostatní Češi zůstávali roztroušeni po částech cizinecké legie. Teprve na konci roku 1917 dovolila francouzská vláda zformovat samostatnou čs. armádu ve Francii. Vzniklé 21. a 22. čs. pěší pluky byly ihned po výcviku nasazeny v létě 1918 do bojů a pak je již čekal návrat do ČSR. Ze známých uměleckých osobností působili v řadách francouzských legionářů jen výtvarníci František Kupka, Otto Gutfreund (autor vnější výzdoby Legiobanky), Vojtěch Preissig (americký krajan, který se v roce 1917 přihlásil jako dobrovolník do čs. vojska ve Francii) a malíř Václav Špála.

Podobně tomu bylo i v Itálii. Tam navíc neexistovala před válkou žádná česká krajan-ská kolonie, která by udržovala českou kulturní tradici. Hybnou silou se proto v Itálii stali čeští zajatci (soustředění od roku 1917 do tábora Santa Maria Capua Vetere u Neapole), jejichž iniciativou vznikl Československý dobrovolnický sbor. Vydávali si časopis *V boj*, organizovali Sokol, měli knihovnu, pěvecký a hudební kroužek, pořádali jazykové kursy a do jejich uměleckých aktivit spadala i tvorba malíře Břetislava Bartoše. Svolení s formováním samostatných československých vojenských jednotek v Itálii pak bylo po dlouhých jednáních s italskou vládou dosaženo až v dubnu 1918. A jako ve Francii i zde byli čs. vojáci po krátkém výcviku nasazováni do těžkých bojů v italských horách. Tím také pochopitelně skončila kulturní aktivita. Mezi nejznámější umělce italských legií patřili malíři Břetislav Bartoš a Angelo Zeyer a sochař František Duchač-Vyskočil.

Ani ve Francii, ani v Itálii tedy na organizovanou kulturní činnost nezbýval čas. V Rusku ovšem nastala naprosto výjimečná situace. Několik desítek tisíc našich mužů, bojujících ve vlastních národních jednotkách nejprve v rámci ruské carské armády a od února 1918 jako autonomní část francouzské armády, se po podepsání příměří sovětského Ruska s Německem ocitlo ve smrtelném nebezpečí: německá okupantská vojska se na jaře 1918 doslova valila na Ukrajinu a naše jednotky urychleně evakuovaly. Narážely však na snahu sovětů odzbrojit je a znemožnit jejich postup na východ. Došlo ke střetnutí s vojáky rudých oddílů a tím také začala slavná anabáze ruských legionářů. Od května 1918 do léta 1920 bojovalo, umíralo, trpělo a **žilo** na obrovském území Sibíře přes 50 tisíc českých a slovenských vojáků (početní stavy se pochopitelně měnily). Nejenomže čeští a slovenští vojáci na Sibíři přežívali, oni si dokonce vytvořili doslova „stát ve státě“ s obdivuhodným hospodářským zázemím, sociálním zabezpečením (invalidů, raněných, nemocných) a vlastní kulturou. V dějinách armád i států to byl a je jev ojedinělý.

Jak vypadalo kulturní zázemí ruských legionářů? Nezastupitelnou roli zde sehrála především publicistika. Od roku 1914 se vydávaly časopisy, a to v takové míře, že v roce 1919 měla snad každá jednotka čs. armády v Rusku svůj rotní, praporeční atd. časopis; počet titulů přesáhl číslo 150. Zdaleka se však nedochovaly všechny, mnohé byly psány či vyráběny doslova na kolenou, často existovaly pouze v jediném výtisku, který koloval z ruky do ruky celou jednotkou. Kromě oficiálních časopisů vydávaných ve velkých nákladech jako byly Čechoslovan, Čechoslovák, Československý Denník, Československý Voják, Československé Besedy, Slovenské Hlasy, Na stráž, Válečný zpravodaj a jiné, které přinášely zprávy politické a vojenské z Ruska i ze světa, vycházely i časopisy určené výlučně pro pobavení a rozptýlení svých čtenářů. Netrvaly striktně na velké estetické hodnotě časopisu nebo na hodnotné výpravě a úpravě – na to nebyly ani prostředky, ani čas. Tiskly se v nich epigramy, básničky, fejetony, povídky, texty písniček, ale i rébusy, křížovky apod. K takovým časopisům patřily například Karabáč (6. rota 1. čs. střeleckého pluku), Šlehy (7. rota téže jednotky), Bubliny (příloha časopisu Slovan 10. roty 2. čs. stř. pluku), Veselá dvanáctka (příloha časopisu Dvanáctka, 12. čs. stř. pluk) a desítky dalších. Časopisy, které vycházely do zborovské bitvy 1917 se většinou ztratily během následujícího tarnopolského ústupu. Zprávy o nich jsou tedy jen zprostředkované.

V ruských legiích se samozřejmě hrálo ochotnické divadlo, později v divadelním oddělení Informačně osvětového odboru i profesionální. Divadelnictví patřilo k nejoblíbenějším činnostem a zábavám ruských legionářů. Dá se říci, že bylo vedle muzicírování „nejstarším“ kulturním vyžitím vojáků v Rusku. Mezi legionářskými herci nalézáme Zdeňka Štěpánka, Josefa Jeníčka, Benjamína Smolu, Eduarda Hrazdiru, Václava Mengera a řadu jiných jmen, která v ČSR upadla v zapomnění.

Mezi vojáky měla rovněž velkou tradici, oblibu a váhu hudba. Její počátky v ruských legiích jsou úzce spjaty s divadelními představeními, jejichž duší byl na Ukrajině Václav Menger (před válkou herec a režisér Blažkovy divadelní společnosti). Vznikaly české kapely a kvarteta, často vychvalované v ruském tisku, pěvecké soubory a dokonce i symfonický orchestr. Nebyla nouze o hudební amatéry ani profesionály (klavíristé Ludvík Kundera, Vladimír Třeštík a Bedřich Kafenda, houslisté Josef Muzika, Ladislav Novotný a Antonín Dušek, cellista Karel Krb, zpěváci Mikuláš Demkov, Václav Holý a Fran-

tišek Pejčoch, skladatelé Oldřich Blecha, František Pícha a Jaroslav Novotný, dirigenti Josef Dostál, Rudolf Karel a Václav Vilém Voskovec), kteří koncertovali i s ruskými orchestry.

Malíři Jindřich Vlček, Václav Nikodém, Ota Matoušek, Petr Pištělka, Miloslav Smolka a jiní ilustrovali časopisy a zhotovovali agitační tisky, pohlednice, plakáty, ale i obrazy, akvarely a linoryty. Sochaři a architekti Karel Babka, Josef Šebor, František Bílek, Bedřich Zelený, Vilém Kvasnička a další budovali pomníky padlým vojákům (v Čeljabinsku, Tomsku, Mariinsku, Irkutsku, Vladivostoku a jinde, z nichž se do dnešních dnů sice nedochoval žádný, ale známe jejich podobu alespoň z plánků, návrhů a podrobných nákrešů) a vyráběli různé upomínkové předměty, medaile apod.

Kulturní činnost ruských legionářů se zpočátku rozvíjela spontánně, vyplynula přirozeně z jejich povahy a potřeb. Nelze opomenout, že první vojenské jednotky se skládaly z dobrovolníků – krajanů, kteří byli již na jisté intelektuální a kulturní úrovni, našli bychom mezi nimi mnoho učitelů tělocviku a hudby, podnikatelů, inženýrů apod. Ovšem i nově příchozí do čs. jednotek – zajatí nebo přeběhlí rakousko-uhersí vojáci a důstojníci – si ze své domoviny přinášeli jisté kulturní zvyklosti a tradice. Příznačným jevem byl v legiích například silný zájem o historii českého národa. Svatováclavská, husitská (v Jiráskově beletristickém pojetí) a v první řadě sokolská tradice tvořily ideovou základnu legií, které z těchto tradic vycházely a vyrůstaly na nich.

Později, tj. zvláště po roce 1918, začala být kultura v čs. vojsku v Rusku organizována.¹⁾ Bývalo předmětem sporů, do jaké míry bylo zdrávo tuto aktivitu řídit. Situace však vyžadovala systematickou agitační práci, která se nemohla bez organizovanosti obejít. Legie již netvořily armádu neexistujícího státu, a proto se musely i po stránce organizační a ideové přizpůsobit a částečně podřídit nové realitě. Ovšem i v nové situaci bylo pro zachování kulturního povědomí a kulturní činnosti v legiích zapotřebí nadšených lidí. Výstižně to komentoval herec V. Novák z divadelního kroužku 8. čs. střeleckého pluku: „Při osvětové činnosti je hlavní věcí to, aby ten, kdo se jí věnoval, stala se mu cílem, pro nějž by neúnavně a se vši energií pracoval. I v ešelloně se dá mnoho dělat. Rozkazem se k tomu přinutit nikdo nedá.“²⁾

Ke spektru kulturních činností patřilo v čs. legiích v Rusku i fotografování a filmování, které bylo chápáno jako přirozená součást činnosti fotografické. Výčet této aktivity není tak rozsáhlý, jako by tomu bylo například u publicistiky či výtvarnictví, a to především z jednoho prostého důvodu: legionáři se po dlouhá léta potýkali s naprostým nedostatkem a nedostupností materiálového vybavení. Při poruchách proto přišly ke slovu pověstné šikovné české ruce, všelijak se vymýšlelo a nahrazovalo.³⁾ Za hlavní cíl a smysl

1) Činnost Odbočky Československé Národní Rady (dále OČSNR) v Rusku převzalo na konci roku 1918 Ministerstvo vojenství oddělení v Rusku. V rámci něho vznikl prosinci 1918 sloučením bývalého propagačního a osvětového odboru OČSNR Informačně osvětový odbor, který řídil veškeré kulturní a osvětové aktivity legionářů až do jejich odjezdu do vlasti. Jeho náčelníkem byl historik a spisovatel Josef Kudela.

2) Vojenský historický archiv (dále VHA), fond Ministerstvo války oddělení v Rusku (dále f. MV v R.), Informačně osvětový oddíl (dále IOO). Zpráva o činnosti částí I. O. O., 1919 – 1920, k. 11.

3) Jako zajímavý příklad takové improvizace ve válečných podmínkách lze uvést ze šicího stroje vyrobený přesný perforovací stroj. Díky tomu bylo možné využít několik tisíc metrů neperforovaného filmového negativu, které legiím darovala firma Kodak.

své práce považovali čs. vojenští fotografové a filmaři v Rusku za první světové války pořídit dokumentaci o legiích. O žádné umělecké ambice zde nešlo a v daných podmínkách snad ani jít nemohlo.

Prvním orgánem, který ustavil fotografické oddělení, bylo Umělecké oddělení štábu čs. brigády, které založil a financoval od počátku roku 1917 velitel brigády plk. Vjačeslav P. Trojanov svou půjčkou 400 rublů měsíčně. Toto Umělecké oddělení se stalo předchůdcem Ústřední fotolaboratoře ruských legií. Umělecké oddělení zřídilo v polovině března 1917 fotolaboratoř, foto-archiv a museum čs. vojska. Personál těchto tří složek tvořili pouze čtyři muži: fotograf Václav Ruml (viz Příloha č. 1), malíř František Parolek (viz Příloha č. 1), sochař Josef Jílek a sluha Hošek. Jako spolupracovníci tehdy pomáhali: Vl. Kolář, Josef Pavlík (fotograf štábu 1. divize; viz Příloha č. 1), A. Beránek (plukovní fotograf 2. čs. střeleckého pl.), J. Vladyka (fotograf 1. dělostřelecké brigády), O. Skála (fotograf 1. záložního pluku), J. Mrázek (fotograf 3. čs. stř. pl.), P. Hnilička (fotograf 4. čs. stř. pl.), Vl. Fyman (fotograf štábního oddílu), Fr. Císař (kinooperátor; viz Příloha č. 1), Mikuláš Kuna (archivář), K. Strnad (kreslič – fotograf).⁴⁾

Aktivita těchto mužů se zpočátku soustředila na sběr prací českých kresličů-fotografů v ruské armádě. U každého ruského pluku existovaly totiž fotolaboratoře, ve kterých se od počátku války uplatňovali i čeští fotografové. Dále se sbíraly práce kreslířské skupiny České družiny z let 1914 – 1915, práce kresličů ve štábech ruských armádních sborů a armád (3. a 11. ruské armády) a v aviatických laboratořích, kde vesměs pracovali na rozvíjení fotografických snímků v mapy, na výrobě plastických map apod. (z Čechů tam pracovali např. malíři, grafici, sochaři J. Biebl, K. Babka, A. Číla, E. Meissner, Fr. Parolek, K. Strnad, V. Bařtipán, V. Šidlík, Z. Fierlinger, Fr. Cihlár, V. Holub, Fr. Reisinger aj., specialisté na leteckou fotografii byli Alexandr Beránek, Jan Šoula, Fr. Parolek, Fr. Císař a Emil Klement /viz Příloha č. 1/).⁵⁾

Během působení Uměleckého oddělení bylo vydáno fotografické album Zborova, které obsahovalo 100 kusů fotografií (z bitvy bylo pořízeno celkem 200 kusů negativů, které jsou dodnes zachovány ve Vojenském historickém archivu v Praze), reprezentační alba (např. album T. G. Masaryka), byla uspořádána fotografická výstava České Družiny u příležitosti kyjevského sjezdu Svazu česko-slovenských spolků v květnu 1917. Z tarnopolských bojů, tj. z ústupových bojů ruské armády v létě 1917, se podařilo foto-archiv šťastně vyvézt.

Na 8. společné schůzi vojenské a náborové komise 31. srpna 1917 v Kyjevě (této i předchozích se zúčastnil T. G. Masaryk, který přijel do Ruska na jaře 1917) bylo mimo jiné rozhodnuto zřídit při čs. vojsku fotografickou laboratoř a oprávnit vojenskou komisi k opatření kinematografického aparátu.⁶⁾ Díky tomu vznikla nová vojenská instituce: od podzimu 1917 se začala scházet Umělecko-literárně-statistická komise 1. divize (dále UMLIST), která nahradila předchozí Umělecké oddělení a kde působili výtvarníci O. Otmar, J. Biebl a Fr. Bláha. UMLIST fungoval pod předsednictvím prap.

4) VHA, f. Rusko – nové, karton 2.

5) *Kapitoly o fotografii I.* Československý deník 24. 5. 1918 (Omsk), č. 83, s. 3; *Kapitoly o fotografii II.* Československý deník 25. 5. 1918 (Omsk), č. 84, s. 4.

6) Srov.: *Za svobodu II.* Praha, Památník odboje 1924, s. 363.

ILUMINACE

Jitka Zabloudilová: Film a fotografie v čs. vojsku v Rusku 1914 – 1920

František Parolek

E. N. Žejglicha.⁷⁾ „UMLIST měl připravit materiál pro vydání díla, které mělo informovat cizinu o ruské legii. S nadcházející zimou realizována byla myšlenka zřízení řádné a účelné kinolaboratoře. Díky pochopení, které projevovaly jednotlivé pluky, mohly být v brzkou zakoupeny v Kijevě potřebné stroje a rozvinuta práce v příkladném tempu. Prvým snímkem kinolaboratoře bylo zachycení významné svatováclavské slavnosti 1. pluku, uspořádané v Berezně.“⁸⁾ V rámci výtvarnické sekce UMLISTu (další sekce byly literární a statistická) byly založeny a financovány 2 900 rubly fotolaboratoře: při Vojenském odboru OČSNR (Ruml, Kolář), ve štábu 1. divise, v 1. – 4. čs. stř. pluku a v 1. záložním pluku (Skála). Každý UMLIST pluku měl jednoho výtvarníka, jednoho statistika a jednoho fotografa, přičemž fotografové sloužili všem sekcím i částem štábu. Své úkoly si UMLIST vytyčil takto: zvýšit technickou činnost štábu, tj. vyzbrojit ho nejnovějšími vymoženostmi techniky a optiky i odbornými silami operátorskými (aerofotografy, kreslíči map apod.), a sběrem historicko-vojenského materiálu se snažit zachovat přesný obraz čs. revolučního boje.⁹⁾

Navzdory značným finančním a materiálním potížím byla v lednu 1918 založena v předchozím citátu zmiňovaná první kinolaboratoř čs. vojska v Žitomiru, k níž byli přiděleni vojáci František Císař, Josef Pavlík a Emil Klement. Na kinolaboratoř přispěl částkou 2 500 rublů štáb 1. divize. První série negativních filmů byla dodána prap. Eisenbergem za prostředky Odbočky Československé Národní Rady v Rusku (dále OČSNR), byla zakoupena kamera značky Pathé (za 1 000 rublů) a později značky Universal. Tato kinolaboratoř vyprodukovala asi 1 500 metrů negativů.¹⁰⁾ Technicky měly ještě tyto záběry k dokonalosti daleko, zejména díky velmi nekvalitnímu materiálu.

Při evakuaci z Ukrajiny na jaře 1918 padl archiv fotolaboratoře do rukou Ukrajinců a Němců, ale díky odvaze legionáře Paterý se jej podařilo zachránit a tím i cenné záběry přechodů pluků přes Dněpr, tvoření ešelonů apod. Na jaře 1918 byly také získány v Moskvě snímky České Družiny a zhotoveny filmy (asi 300 m) o čs. vojsku. Zasloužili se o to fotografové Parolek, Císař a Klement, kteří byli v květnu 1918 vysláni do Moskvy, aby opatřili propagační filmy pro Američany a Francouze. Jejich cesta se však uskutečnila již v době vyostřených vztahů mezi sověty a legionáři – Císař a Klement byli v Moskvě zatčeni. Po propuštění odjeli s francouzskou misí do Archangelska a odtud do Murmańska, kde se přidali k anglickému aviatickému oddělení, Parolek se vrátil ke své jednotce.¹¹⁾

Na jaře 1918 vyslal UMLIST kinolaboratoř do Vladivostoku. Fotografové zůstali s vojskem a zúčastnili se následujících letních bojů čs. vojska s rudou armádou u Petropavlovsk, Marianovky, Trojicka, Čeljabinska, Mias, Miňjar, Kuzina, Jekatěrinburku a jinde a zhotovili tam množství cenných fotografií. Jejich práce pak poskytly materiál pro výstavu fotografií v Čeljabinsku v červenci 1918.

7) VHA, f. MV v R., IOO, k. 16.

8) P. F i n k, *Bílý admirál*. Praha 1921, s. 243. V Berezně byl 1. čs. stř. pluk od 11. srpna 1917. Svatováclavské slavnosti se konaly v čs. jednotkách pravidelně již od 28. 9. 1914.

9) VHA, f. MV odd. v Rusku, IOO, k. 16, Informace 2. čs. divisi o vzniku a poslání UMLISTu.

10) VHA, f. Rusko – nové, k. 2.

11) Srov.: P. F i n k, c. d., s. 240. Bližší údaje o tomto filmovém materiálu z Moskvy chybějí i v archivních dokumentech.

Legionářští filmaři v ukrajinském Žitomiru

Všechny tyto aktivity se zatím odehrávaly pouze v rámci 1. divize, proto snaha rozšířit fotografickou činnost i na 2. divizi na sebe nedala dlouho čekat. Úkolem UMLISTu zůstávalo vytváření a sběr materiálu k dílu o čs. vojsku na Rusi. Ústředí UMLISTu, působící od srpna 1918, vydávalo mapy, řády, odbornou literaturu, kresby, časopisy, pohlednice, plakáty, alba, plnilo i posílání muzejní, tj. vytvářelo statistiky, archivy fotografií a kreseb, sbíralo etnografický materiál apod. Dále se měly systematicky vytvářet „institute“ plukovních fotografů (a kameramanů). Plukovní fotografové měli za povinnost sbírat snímky statistického charakteru a zachycovat zajímavé události.¹²⁾ Pozornost začala být věnována i aerofotografii a fotogrametrii (zvětšování fotografických snímků a jejich úprava pro mapy). Tyto obory však prý byly v čs. vojsku zanedbávány, objevovala se proto doporučení učit se jim především u Francouzů a zorganizovat odborné kursy pro výchovu vlastních odborníků.¹³⁾

V červenci 1918 získali zástupci čs. vojska první větší úvěr na nákup fotopotřeb v Japonsku, kam byl vyslán plukovní fotograf 2. čs. stř. pluku. Vojenský sjezd pak dostal k projednání návrh organizace fotoslužby a statuty reprodukčních a uměleckých dílen. Tento návrh byl přijat a odrazil se ve změnách a doplňcích původního znění řádů a rezolucí 1. sjezdu čs. vojska (Hlava III., § 28, str. 12) a v Řádu pro zastupitelstva, jejich pomoc-

12) Srov.: *Kapitoly o fotografii VIII.* Československý deník 3. 8. 1918 (Omsk), č. 141, s. 3.

13) Tamtéž.

né orgány a plnomocníky v československém vojsku (Hlava I., § 13, str. 28) z července 1918: „§ 28. Odboru Osvětovému přísluší: a) péče o sjednocení a prohloubení osvětové práce ve vojsku i mezi zajatými Čechoslováky (pořádání přednáškových cyklů, kursů lidově-výchovných, vysílání řečníků, knihovnictví, kinematografy); b) organizace umělecké činnosti, vedení Umělecko-literární statistické sekce (UMLIST), sbírání materiálu pro dějiny československého revolučního hnutí na Rusi, pokud jde o historii vojska, v dohodě s Odborem vojenským.“ Pravomoc plukovního zastupitelstva v oblasti kulturní byla v § 13 určena takto: „a) sestavuje program vzdělávací činnosti v pluku, stará se o zřízení knihoven, čítáren, pořádání přednášek ... zřízení divadla, pořádání koncertů, her, zábav, vydávání pluk. časopisů, kroniky, pamětních spisů, almanachů, školy jazyků atd.; b) zahrnuje do své činnosti i program stávající už umělecko-literárně-statistické komise (UMLIST), ... d) dbá o účelné prospívání podniků (pluk. fotogr. laboratoře) a kontroluje jich činnost programovou. Dbá, aby sbírky byly včas (periodicky) soustřeďovány v ústředním archivu českosloven. vojsk... Kulturní sekce má právo navrhopati na místo pluk. fotografa kvalifikované odborníky, přihlížejíc i k službě bojové.“¹⁴⁾

V době nejintenzivnějších bojů čs. vojáků na Sibiři, tj. v letních a podzimních měsících roku 1918, byly negativy včetně filmového materiálu evakuovány do Murmańska a odtud domů, hotové diapozitivy byly uschovány v jakési české rodině.¹⁵⁾ 14. srpna 1918 vzniklo další umělecké oddělení, tentokrát v Omsku. Důvod byl prostý: čs. vojsko bojovalo v té době na obrovském území Sibíře a koordinace společné činnosti osvětové či kulturní byla více než obtížná. Omské oddělení uspořádalo výstavu čs. vojska v budově místní obchodní školy. Setkala se s příznivým až nadšeným přijetím ruské veřejnosti. Výstava trvala 5 dní s návštěvností 4 177 lidí; hrubý příjem dosáhl nemalé výše – činil 7 310 rublů. Po skončení se výstava přesunula do Jekatěrinburku. Vystavovalo se 36 fotografií ze sokolských sletů, 153 obrazů, 12 plastik, 23 map, schéma 45 záběrů z francouzské fronty, 115 drobných prací vojáků a jiné.¹⁶⁾ Po úspěšné výstavě následovalo zřízení dalších dílen: fotografické, malířské, sochařské, rytecké, knihařské, sklenářské, truhlářské. Od srpna 1918 ještě existovala fotografická dílna při štábu východní fronty. V souvislosti s ní nacházíme zajímavou zprávu v dopise velitele štábu východní fronty prap. Žáčka prap. Medkovi z 15. srpna 1918: „Do 14 dnů – doufáme – uvolní se cesta do Vladivostoku a pak budu Vám moci poslati i kinematografický film, znázorňující pochod čs. vojsk k bratrským mohylám v Irkutsku 14. července t. r., který se mně podařilo získati laskavostí italského konsula Donattela, dále film z bojů u Bajkalu, který bude ještě o několik set metrů rozšířen. Negativy vyslati nemohu – děláme fotografická alba.“¹⁷⁾

V Jekatěrinburku však UMLIST, který byl mezitím na podzim 1918 v rámci organizačních změn přičleněn k Osvětovému Odboru OČSNR,¹⁸⁾ přestal *de facto* fungovat, údaj-

14) Řády a resoluce I. sjezdu československého vojska. Omsk 1918, 63 stran.

15) Bližší údaje o cestě a osudech těchto negativů a filmů nejsou známy.

16) Zpráva ústřední fotografické laboratoře československých vojsk. Československý deník 2, 21. 1. 1919 (Jekatěrinburk), č. 17, s. 3.

17) VHA, f. MV v R., Vojenská správa (dále VS) – Vojenský odbor, k. 79, čj. 4357, dopis č. 1629.

18) Rozkaz Vojenskému odboru OČSNR č. 7, Jekatěrinburk, 16.9. 1918. VHA, Rozkazy VO OČSNR, k. 1.

ILUMINACE

Jitka Zabloudilová: Film a fotografie v čs. vojsku v Rusku 1914 – 1920

Kameraman František Čísař na žitomírském nádraží

ně vinou náčelníka Osvětového odboru Františka Poláka. Jediný organizační přínos za dobu působení Polákova Osvětového odboru představuje podle F. Parolka založení fotolaboratoře 1. jízdního pluku na podzim 1918. Na konci roku 1918 byl Osvětový sbor OČSNR přičleněn k Informačně osvětovému odboru Ministerstva vojenství oddělení

v Rusku. To byl důsledek dalších organizačních změn po příjezdu ministra vojenství ČSR M. R. Štefánika do Ruska. Fotoslužba se však nestala jeho součástí a zůstala vydělena jako služba vojenská, nikoli jako záležitost umělecká či osvětová.

Na počátku roku 1919 došlo k evakuaci archivu OČSNR a s ním i archivu fotografického, výstavy a muzea UMLISTu. Předáno bylo celkem 2 472 negativů, 15 alb, 6 887 otisků, 532 zarámovaných zvětšenin, 242 obrazů, 27 map, 8 ukořistěných praporů, 400 aršíků plátna, 175 náčrtků, dále sbírky okopných žurnálů, plastiky atd. Celkem 22 beden.¹⁹⁾ Archiv odjížděl s prvními transporty invalidních a nemocných čs. vojáků do ČSR.

Zmiňované období si nyní doložíme konkrétními čísly, které vycházejí ze Zprávy o výsledcích práce laboratoří UMLISTu do 8. května 1918²⁰⁾ a ze Zprávy ústřední fotolaboratoře čs. vojska od 1. září 1918 do 1. ledna 1919.²¹⁾ Archiv měl jednoho zaměstnance, zaregistrováno zde bylo 5 419 negativů a diapozitivů v ceně 19 193 rublů, dále 5 288 otisků a 11 fotografických alb. V archivní fotolaboratoři pracovalo 5 lidí; ve fotolaboratoři reprodukční, kterou spravoval jeden člověk, bylo zhotoveno 46 487 otisků v ceně 63 620,50 rublů, 293 zvětšenin v ceně 6 177,60 rublů, 20 alb v ceně 1 900 Rb, 33 pigmentů v ceně 330 rublů. Ve filmové laboratoři zpracovali dva lidé 49 filmových negativů o délce 5 108 m v ceně 20 611,94 rublů, 5 060 m pozitivu v ceně 20 138,80 rublů, 18 082 m zásob neperforovaného materiálu v ceně 118 426,92 rublů.

Ústředí se v tomto období podařilo kromě rozvinutí prací archivačních a propagačních částečně řešit i nedostatek učebních pomůcek v čs. vojenských školách. Problémy však zůstávaly:

„Je žádoucí, aby velitelství jednotlivých částí nechovalo se k ústředí tak nepřátelsky jako dosud, (pravidelné takřka systematické odmítání žádanek o nutný personal), jehož podminimální stav nechává nás stále zápasit s nahromaděnou prací, čímž jsou potíže jednotlivci a tím klesá nálada a chuť k práci... Stalo-li se u nás pravidlem, aby minimální silou dosaženo maximum práce, pak nesmíme tohoto pravidla zneužívat do nekonečna...“²²⁾

Parolek upozorňoval neustále na potíže práce své a svých kolegů. Oznamoval, že v celém Rusku neexistuje girokopický fotografický přístroj, který nevyžaduje stavění stativů, a je tedy nejvyužitelnější právě ve válečných poměrech. Pokud se týká filmování konstatoval: „Zkrátka je to vynález nekonečných možností – pro všechny, tedy i pro nás, – a hlavně pro nás. Proč my bychom nepoužili kinematograf ve všech směrech? Ku propagaci našich ideálů, informaci mezinár. forum a ve smyslu průmyslového a obchod. těžební a. t. d.? ... Rozsah zasáhnutí kinematografu do světové války a jeho kořist z ní nedá se stanovit zde v poměrech odlišných od poměrů západoevropských nebo amerických. Jisto je, že tam bylo učiněno všecko, aby kořist kinem.[atografu] byla co největší. U nás (v Rusku) čas od času objevovali se kinooperátoři (spojenečtí) na frontech – Francouzi, Angličané, Američané. Ruských takřka nebylo. Jeden – dva Poláci (v odděl. aviatice-

19) VHA, f. MV v R., IOO, k. 16.

20) *Kapitoly o fotografii VI.* Československý deník 1. 7. 1918 (Omsk), č. 112, s. 3.

21) *Zpráva ústřední fotografické laboratoře československých vojsk.* Československý deník 2, 21. 1. 1919 (Jekatěrinburk), č. 17, s. 3.

22) VHA, f. MV v R., IOO, k. 16, Parolkova zpráva o činnosti Ústřední fotolaboratoře čs. vojska v Rusku, nedatováno.

kých). Avšak práce všech omezovaly se na těžení obchodní v rámci nejmenšího risku (nebezpečí). Náš kinematograf přišel pozdě (podzim 1917) a musil stále zápasit s nedostatkem lidí i materiálu, nedokonalostí strojů i nepochopením. Bylo zapotřebí Sysifovy vytrvalosti a veliké lásky k věci udržet laboratoř – tím více k zdokonalení na takový stupeň, aby byla zaručena pravidelná práce, jejíž výsledky budem moci zhodnotit doma, když zde to není možno.²³⁾

Rok 1919 přinesl určité zlepšení pro fotografie i filmaře. Koncem února 1919 se vrátil fotograf vyslaný do Japonska se zakoupeným materiálem a toho postupně během roku přibývalo, především zásluhou „amerických strýčků“ (mladíků z Young Men's Christian Association), kteří přijížděli k čs. vojsku vybaveni kamerami, filmy, sportovními pomůckami apod., zřizovali tzv. americké bary a čajovny, v nichž promítali přivezené filmy.

Ústřední fotolaboratoř přešla na přelomu roku 1918 a 1919 do kompetence Vojenské správy Ministerstva vojenství oddělení v Rusku, jejímž náčelníkem byl Rudolf Medek. F. Parolek předložil nový organizační návrh fotoslužby, který vycházel z návrhu, podaného ještě OČSNR na podzim 1918.²⁴⁾ Následovalo založení fotolaboratoří v 2. jízdním pluku, u štábu 3. divize, v 9., 10., 11., 12. pluku, ve výchovném táboře Slováků v Irkutsku, v plucích dělostřeleckých, do letecké školy byl poslán aerofotograf. Podán byl také návrh na uspořádání kursu vojenské aerofotografie. Parolek charakterizoval toto období činnosti takto: „U Voj. Spr. M. V. utvořena fotografická ústředna dobře organisována (o čemž se může každý voják přesvědčit). Mravní povinností fotografa je pravidelné odevzdávání svých negativů do ní, zvláště, když je zabezpečeno, že každý dobrý negativ bude řádně odměněn, že v náhradu se vydá jen prima materiál a skupina sdaných negativů v archivu nese jméno autora. Z amaterů pracujících vlastním nákladem by i v čase vojenské služby – nikdo není nucen vzdáti se svých negativů nadobro. Stačí, když své negativy zapůjčí. Je to výhoda obapolná: Ústředí negativy restauruje, upraví (což v části je takřka nemožné) a při zařízení ústředí (2 kopírovací stroje) může udělat v nejkratší době maximální počet otisků potřebných jak pro propagaci, tak i pro zainteresované v částech... Kromě toho soustředěním všech fotoarchivů částí v ústředí docílí se přehled materiálu dávající možnost účelného a rychlého výběru pro propagaci a zároveň spravedlivého zastoupení všech částí v ní. Odesláním archivu negativů do vlasti (vládě), kde jsou výborné reprodukční ústavy (Unie, Husník-Haisler a. t. d.) bude zabezpečeno umělecké vydání (zhodnocení) cenných snímků po případě sborníků, přístupné všem vojákům bez rozdílu (celému národu), tím více autorům, za ceny minimální, o nichž my zde nemůžeme ani snít.“²⁵⁾

Po návratu štábu Východní fronty a s ním i kameramana z Vladivostoku došlo konečně ke zřízení polní filmové laboratoře která sídlila v obydlí vlakovém vagonu teplušce.

23) VHA, f. MV v R., IOO, k. 33, zpravodajské oddělení, 3. složka Československý voják.

24) VHA, f. MV v R., VS, 1919, spisy neevidované, k. 84. Parolek navrhoval zřízení Ústřední fotografické laboratoře při OČSNR, která by soustřeďovala veškerý fotografický materiál z vojenských částí, dále upřesňoval organizaci kinematografické laboratoře, vyčlenil zvlášť fotografickou laboratoř aviatických oddílů, fotopark, operativní fotolaboratoř a 19 fotolaboratoř jednotlivých vojenských částí vojska. Z této navrhované struktury pak vycházel a téměř se shodoval i návrh předložený Vojenské správě.

25) VHA, f. MV v R., IOO, k. 33, F. Parolek: Organisace fotografické služby v naší armádě. 28. 6. 1919, č. 6487/645.

Předávání praporu údernému praporu čs. vojska za přítomnosti fotografů

V Irkutsku pak vzniklo – opět v těpluše – polní „kinodivadlo“. F. Parolek píše 20. června 1919 redakci Československého Denníku s žádostí o uveřejnění: „... v ústř. fotolab. (odd. kinematografickém) zřizuje se právě polní kinematograf, jakmile bude hotov hned vyjede po linii napřed k částem, které žádaly filmy č. s. vojska. Filmů bude dostatečná zásoba.“²⁶⁾

V červenci 1919 jsou vydány Instrukce fotografické služby v Československém vojsku na Rusi a stávají se podkladem pro rozkaz čs. vojsku na Rusi č. 51 z 24. července 1919 (úplné znění Instrukcí viz Příloha č. 2). Činnost fotografické služby se konečně organizuje podle představ jejího náčelníka Parolka, zdárně se rozvíjejí i soukromé laboratoře a laboratoře částí, jichž je v době vydání instrukcí na sedmdesát.

Vzápětí po vydání tohoto rozkazu, dne 25. července 1919, píše Vojenský odbor Vojenské správy MV v Rusku děžurnému generálu štábu čs. vojsk na Rusi: „V důsledku nařízení náčelníka Vojenské Správy M. V. ze dne 16. července t. r. čís. 13540 převádějí se v pravomoc štábu československého vojska na Rusi ... 3 důstojníci, vojíni a dělníci ústřední fotografické laboratoře...“ K tomuto oznámení je připojen seznam 17 zaměstnanců fotolaboratoře: por. F. Parolek, čet. Jaroslav Bernard (archivář), svob. V. Fýman (retušér), stř. J. Kop, čet. J. Pavlík (správce kinematografického oddělení), des. A. Patera („kinooperátor“), svob. K. Pouč, svob. V. Selner (knihař), čet. J. Šoula (správce fotografického

26) VHA, f. MV v R., VS – Vojenský Odbor, k. 80, čj. 12633, F. Parolek, 20. 6. 1919, Irkutsk, č. 449.

Legionářští fotografové v Omsku

oddělení), čet. Bohumil Vaněk, svob. J. Zoubek, dělostř. J. Záruba, občan O. Náchodský, občan L. Sandner, zajatci J. Reitinger, A. Lachner a D. Hirsch.²⁷⁾

V roce 1919 se Ústřední fotografická laboratoř skládala z fotografického a kinematografického oddělení, archivu, skladu fotografických potřeb. Náčelníkem byl por. František Parolek a zaměstnával celkem 23 lidí.²⁸⁾ Kromě toho se zformovala Fotolaboratoř čs. vojsk Dálného Východu, protože některé jednotky sice stále operovaly ve střední Sibiři, ale velká část legií se v průběhu roku 1919 přesouvala směrem na Vladivostok a soustřeďovala se ve východní části Ruska. Tato fotolaboratoř byla ekonomicky zajišťována Osvětovým sborem Dálného Východu ve Vladivostoku, teprve v závěru roku 1919 přešla do pravomoci historiků. V rámci tohoto Osvětového sboru pracovalo velmi aktivně kolem deseti osvětových kroužků (na Gornostaji, invalidní roty, na Ruském ostrově, ve vnitřním Vladivostoku a jiné). Každý z nich nejméně dvakrát týdně promítal filmy, biograf se samozřejmě těšil velké návštěvnosti.

V průběhu roku 1919 předávala Ústřední fotolaboratoř štábu čs. vojska postupně své materiály ministerstvu národní obrany do ČSR (viz Příloha č. 3).

Rok 1920, kdy čs. vojáci byli již postupně transportováni spojeneckými loděmi domů, přinesl další organizační změny, které se dotkly i fotografické a filmové služby. Rozkazem čs. vojsku Dálného Východu č. 166, 25. 4. 1920, § 5 – 8, přebralo na sebe foto-

27) VHA, f. MV v R., VS – Vojenský odbor, k. 83, čj. 14206.

28) VHA, f. MV v R., Vojenská správa, 1919, nařízení, k. 107, č. 9980, 13. 6. 1919.

Josef Pavlík v „kinolaboratoři“

grafické oddělení Štábu Dálného Východu úkoly prováděné fotoústředím a nazvalo se Oddělením fotoústředí čs. vojska při Štábu Dálného Východu. Kinematografické oddělení čs. Ústřední hospodářské komise vešlo v rámec organizované fotografické služby v čs. vojsku. Rozkaz čs. vojsku na Rusi č. 16, z 31. 10. 1920, § 1, nařizoval provést revizi archivního materiálu a rozdělit ho na a) ještě potřebnou agendu, b) historickou část, která měla být předána do archivu ruských legií, c) fotografický archiv (negativy, inventář, fotografické přístroje a materiály) určený k odeslání Ústřední fotolaboratoři štábu čs. vojsk na Rusi, která sídlí v té době již v ČSR, ve Štefánikových kasárnách v Praze III.²⁹⁾ Předával se samozřejmě i filmový materiál, který byl považován za materiál archivní (viz Příloha č. 4).

Zatímco z Vladivostoku v průběhu roku 1920 odplouvají poslední kontingenty čs. vojska, činnost vojenských institucí ruských legií příjezdem do ČSR zdaleka nekončí. Fotolaboratoř a Kinolaboratoř jsou jedním z příkladů: teprve ve vlasti se totiž jejich činnost završuje a čeká je ještě mnoho práce.

Rozhodnutím Ministerstva Národní Obrany čj. 22401 ze 4. května 1919 byl zřízen Památník Odboje jako umělecký sbor při MNO. Od října 1919 se Památník Odboje stal samostatným oddělením MNO a měl pět tzv. referátů: vydavatelský, archivní a muzejní, výtvarný, referát péče o hroby legionářů a fotolaboratoř. Organický statut Památníku

29) VHA, f. Památník Odboje (dále PO), neprotokol. spisy, 1921, inv. č. 2795, Rozkazy fotolaboratoři.

Odboje charakterizoval úkoly fotolaboratoře takto: „Sbírám a shromažďuji všechny snímky a filmy týkající se zahraničního odboje. Hlavním jeho úkolem však je konservování fotografického materiálu, pořízeného legiemi za hranicemi a roztřídění jeho ve vlastní fotoarchiv. Pořizuje a rozmnožuje snímky zvětšenin a filmy pro výstavy a přednášky.“³⁰⁾

Fotolaboratoř byla umístěna nejprve v místnostech zemského archivu, později měla pro ni být upravena dolní část trojského zámku, přechodně pak ve Štefánikových kasárnách a nakonec v Trojické ulici č. 4. Fotolaboratoř měla tedy za povinnost shromáždit a uspořádat všechny přivezené snímky i filmy, týkající se zahraniční činnosti čs. legií, dále spolu s referátem výtvarným a vydavatelským se podílet na vydání knihovny a uměleckých alb PO a konečně postarat se o výpravu umělecky i historicky cenných filmů. Tyto filmy se měly za účelem informačním půjčovat i soukromým společnostem. Veškerý z toho vzniklý zisk měl připadnout fondu PO.

Personální obsazení Fotoústředí čs. legií po příjezdu do ČSR tvořili referent kap. ruských legií Fr. Parolek, putovní přednáškovou činnost měl na starosti por. ruských legií Ot. Vaněk, fotografové rtm. ruských legií Jar. Bernard, četař ruských legií Boh. Vaněk, střelec ruských legií V. Sandner, knihař střel. J. Pražák.³¹⁾ Materiál dovezený z Ruska představoval naprostou většinu toho, o co fotolaboratoř a kinolaboratoř pečovaly. Fotografové i filmaři přivezli z Ruska skutečně bohatou zeň, která po příjezdu číselně vyjádřena činila: „14 000 negativů, 2 000 diapositivů, 6 000 hotových fotografií, jichž negativy se teprve pomocí těchto fotografií vyhotoví. 5 000 metrů negativních kinofilmů, pomocí kterých se již pracuje na vyhotovení pozitivních kinofilmů v téže délce. Jisté množství chemikálií pro fotolaboratoř.“

Dále obsáhlý inventář fotografický, sestávající z fotoaparátů (velký reprodukcí a více ručních fotoaparátů a zvětšovacích fotoaparátů) a z různých fotografických přístrojů a pomůcek.

Po návratu bylo na vrub účtu „Památníku Odboje“ zakoupeno desek a papíru za obnos 66.000,—...

K účelu vypracování zmíněného kinofilmu, vypůjčeno bylo u Legiobanky Kč 40.000,—, kterážto pohledávka jest „Památníkem Odboje“ převzata.“³²⁾

Fotografické oddělení Památníku odboje se dělilo na archiv fotografických snímků a diapositivů (fotografických a diapositivních negativů bylo do roku 1920 soustředěno na 60 000), na archiv filmový, na dílnu fotografickou a kinematografickou. Z filmového materiálu mají největší podíl filmy legie ruské. Mezi nimi se mimo jiné nacházel i film *Kamčatka*, pořízený legionářskou výpravou, „o nějž po katastrofálním zemětřesení v této nejsevernější oblasti Ruska se živě interese sovětská vláda. Cizokrajné filmy mandžurské, japonské a čínské doplňují toto mimořádné bohatství.“³³⁾

O filmovém materiálu, který byl natočen v Rusku a který byl přivezen do ČSR, vypovídá jeho soupis ve fondu Památníku odboje Vojenského historického archivu (viz Příloha č. 5). Tento do jisté míry nehotový materiál byl zpracováván buď přímo v kinolaboratoři

30) VHA, f. PO, neprotokolované spisy, k. 27, 1. odd., ústředí, 1919 – 1923, inv. č. 2759, nedatováno.

31) Tamtéž, 1919 – 1922, inv. č. 2752.

32) Tamtéž, 1919 – 1920, Zpráva o činnosti.

33) Tamtéž.

Památníku Odboje nebo v profesionálních filmových laboratořích. Autentické záběry z front a ze života čs. zahraničního vojska si filmaři první republiky často zapůjčovaly od Památníku Odboje a používali je i v hraných filmech. Památník Odboje měl výhradní právo na fotografie i filmy, které spravoval a jejich šíření a rozmnožování bez jeho souhlasu bylo trestně postižitelné. Své bohatství si bedlivě střežil a snažil se je finančně i společensky náležitě zhodnotit. Například v roce 1920 posílal agilní Památník Odboje redakcím legionářských časopisů, Národních Listů, Národní Politiky, Českého Slova a Čs. filmu žádost o uveřejnění oznámení:

„Fotoústředí legií připravuje v dílnách MNO cyklus kinematografických obrazů čs. legií. Bude uspořádáno všechno, co bylo dosud v legiích zfilmováno. K doplnění oznámení učiněného, sdělujeme interestům, že cyklus bude rozšířen o 4 až 5 kotoučů, jedinečných svého druhu filmů Číny a Japonska, které zhotovili operatéri fotoústředí nákladem a nebezpečnou cestou z Charbina přes Mukden, Tientsin, Peking, Hon-Kon, Nan-King, Schanghai do Kio-ha (přes 3 000 km) a které jsou vyčerpávající serií bohatých obrazů, panoram a scenerií Nebeské Říše. Cyklus bude hotov k 15. prosinci t. r. [...]

„Památník Odboje“ vypisuje subskripci na album cesty Čs. legií kolem světa do vlasti. Album obsahuje stati původní, 230 orig. fotograf. obrazů ve světlotisku a schema cesty a přístavů. Umělecky vkusnou výpravou a svojí bohatou kolekcí obrazovou bude toto album jedinečnou historickou památkou a dokumentem každé knihovny organizační, školské, spolkové i soukromé.

Prodejní cena alba Kč 100.– Subskribujícím sleva jako prodejním.³⁴⁾

Pro potřeby MNO sloužily i filmy neruské provenience: např. *Pohřeb popravených italských legionářů v Praze* a *Vojenské manévry*. Památník Odboje (později Památník Osvobození) disponoval dále filmy *Čs. vojsko v Itálii*, *Český dům v Římě*.

Z diapozitivů vznikaly celé cykly doprovázené přednáškami: Československé revoluční hnutí za hranicemi a cesty čs. legií kolem světa – upravil Fr. Turek, 216 diapozitivů s výkladem. L. Preininger připravil cyklus Francouzská legie – 100 diapozitivů s přednáškou. Soubor Ruská legie obsahoval 262 diapozitivů, Zborov 64 diapozitivů, vzácné byly soubory Kamčatka s 238 diapozitivů, 81 diapozitivů ze 7 stř. pluku – Tatraci. Soubor T. G. Masaryk měl 117 diapozitivů a Po stopách našich legií v Itálii 108 diapozitivů.³⁵⁾ Velká část z těchto diapozitivů je dochována v nepříliš dobrém stavu a neroztříděná ve fotoarchivu Vojenského historického archivu v Praze.

Práce fotoústředí čs. legií při Památníku Odboje byla velmi intenzivní, což lze vyčíst z podrobných zpráv a stavu této instituce, které pravidelně podával její správce F. Parolek (až do roku 1926, kdy zemřel). Množství zpracovávaného a uchovávaného materiálu filmového i fotografického se neustále zvyšovalo. V roce 1921 obsahoval kinematografický archiv 8 000 m filmových negativů ze sibiřské armády, 2 196 m negativů z Číny, 1 000 m negativů z francouzských legií a pouhých 120 m z legií italských. Hotových filmů k promítání bylo v témže roce celkem 15 357 m (z toho Cyklus 20 serií filmů čs. zahraničního vojska měřil 6 453 m).³⁶⁾ V roce 1929 již „kinoarchiv“ opatroval 35 725 m

34) VHA, f. PO, protokolované spisy, k. 2, čj. 687260, 4. 11. 1920.

35) VHA, f. PO, neprotokolované spisy, k. 30, 4. odd. – fotografické a fotoarchiv, 2. složka, inv. č. 2796.

36) VHA, f. PO, k. 27, neprotokolované spisy, 1. odd., ústředí, 1922. Činnost fotoústředí za rok 1921.

filmových negativů a 104 461 m filmových pozitivů³⁷⁾ a kromě toho i nepřeborné množství fotografií.

Filmy byly uloženy ve filmovém oddělení Památníku osvobození i v následujících třicátých letech, po roce 1948 zřejmě přešly do Armádního filmového studia a možná se nacházejí v depozitářích archivu Armádního filmu.

Tato studie chtěla nejen představit málo známou stránku dříve tolik legendarizovaného a dnes zapomínaného prvního československého odboje, ale upozornit i na skutečnost, jak velmi těžce a bolestně a v jakých podmínkách vznikaly válečné fotografické či filmové materiály. O to více je momentální částečná či úplná „nezvěstnost“ a nejasnost osudů těchto jedinečných filmových dokumentárních snímků zarážející. Způsobuje mimo jiné i povážlivou mezeru v poznání historických dějů z doby první světové války.

Mgr. Jitka Zabloudilová (1966)

V letech 1986 – 1990 vystudovala češtinu a dějepis na filosofické fakultě UK v Praze. Pracuje v Historickém ústavu Armády ČR, kde se zabývá problematikou prvního československého odboje.

(Adresa: Historický ústav Armády ČR, U památníku 2, 130 05 Praha 3)

Základní literatura

Literatura k tématu ruských legií je velmi rozsáhlá. Není účelem této studie poskytnout její úplný přehled, jenž by sám o sobě vydal na desítky stran. Kritériem výběru zde uváděných publikací je výskyt zmínek či informací o jakékoliv kulturní a osvětové činnosti ruských legionářů. Knihy, které se soustřeďují pouze na boje nebo na ryze politické záležitosti, dále publikace citované v poznámkovém aparátu a beletristická zpracování dějin legií nejsou uváděny.

Almanach osvětové práce v našem vojsku za hranicemi i doma 1914 – 1924. Praha 1925.

DĚJEV, P.: *Výtvarníci legionáři.* Praha 1937.

DOSTÁL, E.: *Pochodová tiskárna Informačně-osvětového odboru na Rusi.* Praha 1924.

FIERLINGER, Z. – K. Hřivna: *Dvacet let po Zborovu.* Praha 1937.

HANÁK, J.: *Zborovští hrdinové.* Praha 1937.

IVŠÍN, K.: *Zborov.* Praha 1921.

Náš voják ve výtvarném umění. Katalog výstavy. Praha 1938.

Katalog Zborovské výstavy. Praha 1927.

KUNDERA, L.: *Česká hudba na Rusi.* Jekatěrinburk 1919.

MAŠÍN, J.: *Česká Družina.* Praha 1922.

NIKODÉM, V.: *Ruští legionáři – výtvarníci.* Úvod katalogu výstavy. Praha 1921.

Paměti našich legionářů. Mladá Boleslav 1936.

Pod slavnými prapory starodružiníků. I. – IV. Praha 1927 – 1929.

Pochodové písně čs. vojáka. 1. – 3. sešit. Irkutsk, 1919.

PREISSIG, V.: *Dopisy z Ameriky.* Praha 1955.

ROBL, R.: *Osvětová práce v čs. posádce vladivostocké.* Pardubice 1925.

ŠTĚPÁNEK, Z.: *Vzpomínky.* Praha 1930.

37) VHA, f. PO, k. 27, neprotokolované spisy, 1. odd., ústředí, 1929. Činnost fotoústředí za rok 1929.

ŠTĚPÁNEK, Z.: *Vlastní cestou*. Praha 1948.

ŠTĚPÁNEK, Z.: *Za divadlem kolem světa*. Praha 1970.

TEJCHMAN, J.: *Český voják – zdroj umělecké inspirace*. Katalog výstavy „Náš voják ve výtvarném umění“. Praha 1938.

Umělecký almanach legionářský. Praha 1921 – 1922.

Zborov 1917 – 1937. Praha 1937.

Zborov k 30. výročí. Praha 1947.

PŘÍLOHA č. 1

Údaje v medailoncích o významných fotografech a filmařích ruských legií vycházejí z jejich osobních materiálů ve VHA.

Václav Ruml

Narozen 20. září 1894 ve Stračově, okres Hradec Králové. Před válkou dokončil měšťanskou školu a pracoval jako fotograf. Člen Sokola. V rakousko-uherské armádě sloužil u 18. pěšího pluku jako svobodník. Dne 4. ledna 1915 byl v bojích u Gorlice zajat Rusy a svou pouť zajatce zakončil v Tarnopolu, odkud se ihned hlásil jako tarnopolský dobrovolník do čs. jednotek v Rusku. Již 8. ledna 1915 byl rozkazem č. 157 zařazen do 1. pluku 4. roty. V únoru 1915 onemocněl zápallem plic a po vyléčení byl převelen ke štábu 10. armádního sboru jako tlumočník. V červenci 1916 odešel na vlastní žádost ke své bývalé 4. rotě 1. pluku do Karpat, kde se zúčastňoval rozvědek. V lednu 1917 byl zařazen k překladatelům při štábu brigády, v březnu 1917 přidělen jako fotograf k UMLISTu. V červenci 1917 fotil zborovskou bitvu a vzápětí se podílel na záchraně archivu čs. brigády a fotografické sbírky. V srpnu 1917 přidělen do Kyjeva k Vojenskému odboru OČSNR, kde zřídil fotografickou laboratoř. V lednu 1918 byl poslán do Žitomiru na zahájení fotografických prací pro výstavu čs. vojska. Následující evakuaci a cestu na východ prožil s vojáky a fotografoval boje u Petropavlovsk, Marianovky, Zlatoustu a další. V srpnu 1918 se podílel na organizaci výstav v Čeljabinsku, Omsku a Jekatěrinburku. Byl jmenován starším laborantem Ústřední fotografické laboratoře. Povýšil na desátníka od 28. února 1919 (Rozkazem Vojenské Správy Ministerstva vojenství oddělení v Rusku č. 49, § 5, 28. 2. 1919). Do vlasti byl odeslán evakuačním vlakem č. 1 i s archivem Evidenční kanceláře, nalodil se na loď Impres of Japan a 9. května 1919 odjel z Vladivostoku do kanadského Vancouveru, odtud na lodi Sheridan. 28. července 1919 se hlásil v ČSR. Od dubna 1920 přidělen k Památníku odboje již jako poručík (od 1. března 1920). Zemřel ve věku 35 let dne 25. září 1929.

František Cyril Parolek

Narodil se 28. července 1882 ve Starých Hutích, okres Uherské Hradiště. Před válkou dokončil uměleckou průmyslovou školu a odešel do Ruska na zkušenou. Tam ho zastihla válka. Do 3. roty České Družiny byl zařazen 1. září 1914, patřil tedy mezi tzv. starodružinníky. Během roku 1915 byl vyznamenán celkem čtyřikrát ruským 4. a 3. stupněm medaile sv. Jiří a 4. a 3. stupněm kříže sv. Jiří. V lednu 1917 byl přidělen ke štábu brigády jako správce uměleckého oddělení, v březnu téhož roku byl převeden k 7. rotě 3. čs. stř. pluku, v dubnu byl povýšen na praporčíka. Jako fotograf se účastnil bojového vystoupení čs. brigády u Zborova a v průběhu roku 1918 bojů u Petropavlovsk, Zlatoustu, Berdauše a jinde. V listopadu 1918 byl převeden v pravomoc Vojenské správy OČSNR a 30. ledna 1919 se stal náčelníkem Ústřední fotolaboratoře čs. vojska. Krátce nato byl povýšen na podporučíka a záhy na poručíka. V červenci 1919 byl převeden v pravomoc štábu čs. vojsk a o měsíc později se oženil s Litevkou Dagmarou Jurjevnou Salmingš, se kterou se vrátil do ČSR. Jako šéf fotolaboratoře Památníku osvobození zemřel 7. července 1926. Ve své poslužném spisu měl uvedenu tuto osobní charakteristiku: inteligentní, velmi pilný, organizátor, pracovitý, pořádkumilovný, značně nervózní, taktní společenské chování, více samotářský.

Josef Pavlík

Narodil se 2. července 1893 ve Vsetíně. Vystudoval obchodní průmyslovku a pracoval jako soukromý úředník. Člen Sokola. Jako rakousko-uherský voják byl zajat v červenci 1916 v Gubíně ve Volyňské gubernii a poté se ocitl v zajateckém táboře Dárnice u Kyjeva. Do čs. vojska, ke 4. rotě

1. pluku, byl zařazen 21. července 1916. V listopadu 1918 byl převeden do pravomoci Vojenské správy OČSNR a přidělen k Osvětovému odboru jako kameraman. V lednu 1919 byl přidělen k Ústřední fotolaboratoři, v červnu 1919 byl Parolkem jmenován správcem kinematografického oddělení, jímž byl až do návratu do vlasti lodí Legie II. v roce 1920. Nadále pracoval v oboru kinematografie v rámci Památníku osvobození. Zemřel 21. září 1936 v Mladé Boleslavi po nehodě na motocyklu.

František Císař

Plzeňský rodák a Sokol, narozen 21. března 1895, narukoval v roce 1914 k 7. zemskému pluku. Rusy byl zajat 1. června 1915 na Sanu. V březnu 1916 se v Minsku přihlásil do čs. vojenských jednotek, v červnu 1916 byl přidělen do ruské armády jihozápadního leteckého oddílu plukovníka Kazakova, kde létal až do srpna 1917. Tehdy byl zařazen do 1. čs. stř. pluku. Hned v září 1917 přidělen do štábu 1. divize v Polonném k foto-kino oddělení prap. Parolka. Známost se stala historka o jeho osudech od května 1918, kdy byl poslán s kolegy za nákupem do Moskvy. Tam byl však zajat českým bolševikem Munou, po pěti dnech propuštěn, odjel s francouzskou misí do Murmańska. Od července 1918 sloužil v Archangelsku u anglické armády při RAF leteckém oddílu. Patřil prý k výborným a odvážným pilotům, havaroval za bolševickými liniemi, ale unikl ze zajetí. V listopadu 1918 byl povýšen na poručíka. V květnu 1919 odjel do Paříže a v červnu 1919 do ČSR. O měsíc později nastoupil službu u fotokinematografického oddělení MNO.

Emil Klement

Narozen 28. července 1897 ve Skaličce, okres Hranice. Jako absolvent gymnázia narukoval k 3. pěšímu pluku rakousko-uherské armády. Byl zajat 3. července 1916 u Gubinu a deportován do zajateckého tábora v Berezovce. Do čs. vojska byl zařazen 21. července 1917 v Bobrujsku. Půl roku sloužil u dělostřelectva, teprve v lednu 1918 byl přidělen k Uměleckému oddělení při štábu 1. divize. Od května 1918 prožíval podobné osudy jako F. Císař. I on odešel po propuštění v Moskvě do Murmańska, poté do Archangelska k anglickému vojsku. V dubnu 1919 odjel do Francie a byl zařazen do 24. čs. pluku, s nímž se vrátil do ČSR.

PŘÍLOHA č. 2

Příloha k armádnímu rozkazu čsl. vojska na Rusi č. 51 z 16. července 1919, č. 03233,¹⁾ obsahující instrukce pro fotografickou službu v Československém vojsku na Rusi.

Opis

Příloha k armádnímu rozkazu čsl. vojska na Rusi č. 51.

Instrukce fotografické služby v Československém vojsku na Rusi.

1. Fotografická činnost v čsl. vojsku na Rusi rozvíjená za tím účelem, aby byl co nejúplněji názorně zachycen život čsl. vojska jak v poli, tak i v týlu organizuje se v pravidelnou službu, již konají:

- a) ústřední fotografická laboratoř (převedená ku štábu vojska),
- b) foto-laboratoře částí (i soukromé, celkem 70).

2. Ústřední fotografická laboratoř tvoří část oboru Gen. ubytovatele, jemuž je podřízena.

Její náčelník řídí programovou i technickou práci, organisování fotografické služby v armádě prostřednictvím foto-referentů (historiků), štábních, divisních, plukovních a ostatních samostatných částí, na základě jejich hlášení a po úkazu vydává se ze skladů ústředí potřebný materiál pro laboratoře, kontroluje činnost voj. fotografů co do hodnoty, píše, kvalifikuje voj. fotografy, navrhuje změny v obsazení úřadů fotografů a k odměnám za zvláštní práce voj. fotografy i amatery.

3. Ústřední fotogr. laboratoř soustřeďuje výsledky práce laboratorii štábu i části i soukromých, upravuje, klasifikuje negativy, pořádá jejich výbor pro archiv i do vlasti, sestavuje sborníky snímků pro účely propagační a reprezentační.

Výsledky archivální práce ústředí (alba) jsou k dispozici armádnímu historiku.

4. Ústředí obsahuje:

- a) kancelář (správu),
- b) archiv fotografický,
- c) fotolaboratoř (histor.-prop.)
- d) fotolaboratoř reprodukční pro účely fotogrametrie a taj. výzv. oddíl,
- e) fotosklad,
- f) kino-laboratoř s dílnou mechanika
- g) polní kino-divadlo.

5. Fotografické laboratoře v částech v nichž pracují (v rámci stavu ustanovení voj. fotografové, jimž se přidělují příp. pomocníci) fotografové praporů, rot, baterií, tvoří ilustrační materiál ze života vojska v poli i v týlu.

Technické potřeby pro tuto práci (stroje, desky, chemikálie) dodává sklad laboratoře za účet částí (hradí vel. části z pokladny, viz rozkaz štábu vojska č. 24 bod 1. z 3. dubna 1919).

Vojenské fotografie částí a jejich pomocníky v rámci stavu ustanovuje velitel. části, řídí se kvalifikací kandidáta sestavenou náčel. ústředí.

Není-li v části schopného odborníka, provede se přidělení na návrh náčelníka ústř. fotolaboratoře v rámci divise nebo vojska příslušným rozkazem.

Fotografické laboratoře s voj. fotografy mají tyto štáby a části:

[škrtnuta část textu a uvedena oprava citovaná z rozkazu č. 56 z 13. srpna 1919 – JZ]

„štáb vojska, letecký oddíl, úderný prapor, jízdní pluky, štáby divisí, střelecké pluky, pluky lehkého a divisiony těžkého dělostřelectva, muniční divisiony, technické rot (techod) a intendantské části.“

Štábní laboratoře konají fotografickou službu též v oddílech přidělených bezprostředně štábům.

Fotografické laboratoře, zřízené soukromě a v malých částech (oddílech) dostávají materiál na svoje práce dle dispozic náčelníka ústředí dle významu své práce.

6. Úkoly foto-referentů:

Plukovní foto-referent (historik) jest stanicí mezi fotolaboratoří pluku (samost. části a divisním foto-referentem), historikem, oba mají péči o to, aby všechny podřízené fotolaboratoře konaly práce vskutku programové (ilustrující život čsl. vojska), hodící se pro historii, starají se, aby archivální materiál neležel v části ladem. Snaží se svým vkusem zvýšiti uměleckou hodnotu snímků, referují o potřebách organizačních, pracovních i materialních foto-laboratoří (první divisionnímu fotoreferentu a tento náčel. ústředí a proto musí rozuměti fotografii). Úkoly tyto obstarávají historikové štábů pluků i samostatných částí (srovnej instrukce pro organisaci histor.-archivální práce v Čsl. vojsku na Rusi z 27/6/1919 č. 53/h).

7. Prováděcí poznámky:

Laboratoře části zhotovují snímky archivální (sborník ve štábu části) a zasílají po 2 exempl. každého snímku

- a) štábu své divise (divis. fotoreferentu),

b) štábu vojska (náč. ústředí fotolaboratoře).

Prodej snímků může se dít jen z materiálů ústředím výslovně k tomu účelu určeného nebo zakoupeného ze soukromých prostředků části a nesmí býti na úkor práce služební fotolaboratoře.

V každé laboratoři je povinné vedení těchto knih:

1. zásobníku
 2. denníku práce a spotřeby
 3. knihy pokladní
 4. inventář
8. velitelům části se ukládá:

a) Vyzvednouti material (z ústředí) prostřednictvím fotoreferenta na zhotovení diapositivů ze všech historických snímků (negativů) v části a odeslání hotových diapositivů s řádnými seznamy (popisy) do ústředí. Kde v části není dostatek pracovních sil, zapůjčit ihned negativy ústředně k témuž účelu (zhotovení druhého exempláře). Vyvarujeme se možnému zničení histor. památek a umožní se rychlý výbor přehledu všech fotografických památek čsl. vojska.

b) Zaslati bezodkladně náč. ústř. fotografické laboratoře při štábu čsl. vojska, seznamy fotografů odborníků i amaterů pracujících ve fotolaboratořích štábů a částí i nacházejících se v části (pokud možná ukázkami prací jejich), seznamy aparátů (jich rozměry), popis a stav inventáře i zásob materialu fotolaboratoří.

16. července
číslo 03233
Irkutsk

1919 Generál-ubytovatel štábu čsl. vojsk
na Rusi
pplk. Klecanda v. v.

VHA, f. Ruské legie, Rozkazy čs. vojsku na Rusi.

- 1) Rozkaz čs. vojsku na Rusi, č. 51, 24. 7. 1919, § 11 – 14, převádí v § 11 Fotoústředí MV v pravomoc štábu čs. vojska na Rusi a přiděluje se oboru generála ubytovatele. § 12 určuje náčelníku fotoústředí měsíční služební přídavek 180 rublů. § 13 pověřuje F. Parolka náčelníkem fotoústředí. § 14 schvaluje instrukce o organizaci fotografické služby v čs. vojsku na Rusi ze dne 16. července 1919 č. 3233 a nařizuje přesně se jimi řídit. Podepsán velitel čs. vojska na Rusi, gen. maj. Jan Syrový.

PŘÍLOHA č. 3

1919, 20. listopadu, Irkutsk

Hlášení ministru národní obrany ČSR o předání části archivu fotoústředí kap. Škrábalovi.

Velitel
ČESKOSLOVENSKÉHO VOJSKA
na Rusi
20. listopadu 1919.
č. 25229
Irkutsk

Ministru Nár. Obrany Č. S. R.

HLÁŠENÍ

Doručitel tohoto, kapitán ŠKRÁBAL, předá Vám druhou část archiválních památek fotografických (prvou odvezl por. Fr. RICHTER, sekr. OČSNR v Rusku), vytvořených a sebraných prací organisované fotoslužby v Č. S. armádě sibiřské.

Tentýž se dvěma vojíny (šikovatel Jaroslav BERNARD, archivář fotoústředí, správ. četař Bohumil VANĚK, pomocník archiváře), pověřen mnou, aby organisoval „ODDĚLENÍ FOTOÚSTŘEDÍ Č. S. ARMÁDY SIBIŘSKÉ“. – Instrukce jsou mu dány.

Prosím v rámci „PAMÁTNÍKU ODBOJE“ zřídit „Archiv čsl. vojska na Rusi“ (není-li takový již založen) a výšeoznačené „Oddělení FOTOÚSTŘEDÍ“, jehož úkol bude:

- 1) soustředit všechny fotografické památky jak od přibývajících částí č. s. armády sibiřské, tak od jednotlivců,
- 2) uspořádat je chronologicky,
- 3) upravit je technicky a rozmnožovat dle potřeby pro účely: informační, reprezentační, archivální.

Při čem dle možnosti vyhovět přání vojáků č. s. armády sibiřské a zhotoviti byť i nevelké, účelně uspořádané serie fotografií, jako památky slavných bojů za svobodu vlasti, pro jich účastníky.

Prosím, byste kapitána J. ŠKRÁBALA v uskutečnění těchto úkolů všemožně podporoval.

Kapitán ŠKRÁBAL předá Vám též serie kinofilmů vytvořených v naší armádě (ilustrujících náš život i kraj).

Generál-major Syrový

Náčelník štábu, podplukovník Všeticka

Generál-ubytovatel, major Hrabčík

VHA, f. PO, k. 2, protokolované spisy, čj. 685624.

PŘÍLOHA č. 4

1920, 17. března, Praha

Seznam kinematografických negativů předaných prozatímně do archivu MNO.¹⁾

Seznam kinematografických negativů.

(Ústřední fotolaboratoř.)

Odbočka kinolaboratoře.

běž. čís.	název	počet m.
1.	Ešelon VII. pluku cestou na Východ, vyzdobené teplušky při projezdu Omskem v dubnu 1918.	20 m
2.	Příjezd a vykládání raněných v Čeljabinsku (září 1918)	40 m
3.	Operace Dr. Haerinka v I. Č. S. nemocnici v Čeljabinsku (září 1918)	40 m
4.	Sjezd starodružiníků v Čeljabinsku 28. září 1918.	70 m

ILUMINACE

Jitka Zabloudilová: Film a fotografie v čs. vojsku v Rusku 1914 – 1920

5.	Příjezd min. voj. gen. M. R. Štefánika do Jekatěrinburku (zima 1918)	35 m
6.	Charytonovský park v Jekatěrinburku 1918	28 m
7.	Slav. odevzdání Kornilovského praporu Č. S. Údernému batalionu v Jekatěrinburku	100 m
8.	Spojenecký vlak cestou na frontu 1919 r.	15 m
9.	Oslava výročí našeho vystoupení (v Irkutsku) 1919	180 m
10.	Panorama města Irkutsku	60 m
11.	Sportovní slavnost v I. stř. pluku J. Husi (Irkutsk 1919)	100 m
12.	Slavnost pádu Bastily v I. stř. pluku	100 m
13.	Dekorování vyznamenáními v I. baterii I. leh. pl. dělostř. na st. Michalevo (Bajkal 1919)	100 m
14.	Vyznamenání ve 12 r. III. stř. pluku ve Studánce	
15.	a) Prapor I. pluku s plukov. Voženílkem (velitel I. stř. divise) b) Život kolem ešelonu stř. I. pluku	55 m
16.	Nár. svátek Č. S. Republ. (výroční prohlášení samostatnosti Č. S. R.)	90 m
Předal kap. Parolek, v. r.		1 113 m

Seznam kinematografických negativů²⁾

1.	Ešelon 7-ho pluku, ozdobené vagony, odjezd z Omska	20 m
2.	Prapory II. divise	40 m
3.	Delegáti Kozáckého sjezdu na čeljabinské panichidě padlých Čechoslováků v Čeljabinsku	120 m
4.	Čeljabinské porady o vytvoření Všeruské vlády	40 m

ILUMINACE

Jitka Zabloudilová: Film a fotografie v čs. vojsku v Rusku 1914 – 1920

5.	Po vzetí Jekatěrinburku, setkání se Čílovy kyštymské skupiny se skupinou berdauskou	35 m
6.	Slavnost m. Jekatěrinburku na počest osvoboditelů vojsk Č. S. a Národní armády	120 m
7.	Příjezd a vykládání raněných v Čeljabinsku	60 m
8.	Operace prováděná doktorem Haerinkem	60 m
9.	Sjezd Starodružinníků v Čeljabinsku	70 m
10.	Pohřeb padlého bratra z 8-ho pluku při obsazování Vladivostoku	45 m
11.	Pohřeb 21 ubitých na Nikolsk-Usur. frontě, Vladivostok	30 m
12.	Patrony z Nik-Usur. fronty	10 m
13.	Defilé Francouzů před štábem na Světlanské ul., Vladivostok	30 m
14.	Vladivostocká zátoka Zlatý roh	55 m
15.	Defilé Japonců před štábem na Světlanské ul., Vladivostok	50 m
16.	Příjezd ministra Vojenství gen. Štefánika do Jekatěrinburku	35 m
17.	Charytonovský park v zimě	28 m
18.	Medvěd muničního parkového divizionu Jekatěrinburk	20 m
19.	Přehlídka III-ho pluku Jana Žižky, 2 části	220 m
20.	V. a VI. baterie na posici	205 m
21.	Odevzdání praporu I. Úd. praporu v Jekatěrinburku	100 m
22.	Přehlídka I-ho jízdeckého pluku v Jekatěrinburku	150 m
23.	Útok 3-tí údar. setniny na bolšev. zástavu Pochod	60 m 20 m

ILUMINACE

Jitka Zabloudilová: Film a fotografie v čs. vojsku v Rusku 1914 – 1920

24.	Oslava výročí Bachmačské bitvy 6. Hanáckým a 2. jízdním	175 m
25.	Oslava 1. máje v Irkutsku	190 m
27.	Cvičení slováckého tábora úderníci	300 m
28.	Oslava výročí našeho vystoupení	180 m
29.	Sokolský večer „Zdraví – Síla – Krása“	600 m
30.	Příjezd gen. Janina do Irkutsku	45 m
31.	Panorama m. Irkutsku	60 m
32.	Slavnost v I. pluku – sokolská	180 m
33.	Slavnost pádu Bastily v I. pluku	100 m
34.	Slavnost ve III. pluku sokolská	180 m
35.	Slavnost ve III. pluku sokolská	180 m
36.	Slavnost odevzdání vyznamenání ve III. pluku	30 m
37.	Slavnost odevzdání vyznamenání ve Studánce Slavnost odevzdání vyznamenání v Michalevo	100 m
38.	Naše hroby Irkutsk – Kultuk	25 m
39.	Jízda po bajkalské dráze	180 m
40.	Panorama m. Irkutsku	25 m
41.	Štáb gen. Gajdy	5 m
42.	Závody mezi amer. 27. pěš. pl. a III. pl.	40 m
43.	Poslední cigareta	35 m
44.	Typy kinoherce br. Kulhánka	60 m
45.	Příjezd delegace z Čech do Irkutsku	210 m
46.	Slavnost na počest delegace z Čech, pořádaná první divisí	
47.	Slavnost na počest delegace pořádaná I. plukem	180 m

48.	Sokolská slavnost v Krasnojarsku, pořádaná III. divisií	300 m
49.	Dělostřelecká škola III. divise. Učebná střelba	100 m
		5 103 m

VHA, f. PO, k. 2, protokolované spisy, čj. 685908.

- 1) Na zadní straně dokumentu je následující text: „Převzal jsem tyto negativy, které prozatímne uloženy v archivu M. N. O. a na žádost budou předány ‚Památníku Odboje‘. Praha, 17. 3. 1920. F. Císař, nadporučík.“
- 2) Ponechali jsme bez oprav chybné číslování (některé negativy číslo nemají, chybí číslo 26), graficky naznačené opakování [“], zejména u negativů č. 33 – 37, řádně rozepisujeme.

PŘÍLOHA č. 5

Rozpis obsahu vícedílných filmů a filmových cyklů.

Kolem světa s čs. legionáři, rok 1921, cca 1 111 m

I. díl Z Prahy na Ukrajinu (271 m)

II. díl Z Kijeva do Vladivostoku (391 m) III. díl Z Vladivostoku do Prahy (449 m)

Filmový materiál sestavil B. Klír, provedla firma bratří Deglů v Praze.

Z téhož roku, 1921, pochází 20-ti dílný *Cyklus filmů o čs. legiích* o délce 6 382 m, jehož negativy jsou z produkce kinolaboratoře čs. vojska na Rusi. Kopie zhotovil Kinoreferát MNO. Názvy jednotlivých dílů:

- I. Počátek čs. odboje na Rusi (276 m),
- II. Vývoj čs. odboje na Rusi (313 m),
- III. Vývoj v roce 1917 (313 m),
- IV. Počátek roku 1918 (330 m),
- V. Rok 1918 v Rusku (256 m),
- VI. Cesta Sibiří (248 m)
- VII. Vystoupení čs. legionářů (275 m)
- VIII. Boje na Urale a na Sibiři (355 m)
- IX. Vladivostok, Spojenci v Rusku (325 m)
- X. Informačně osvětový odbor (234 m)
- XI. Slavnosti v čs. vojsku na Rusi (346 m)
- XII. Volné chvíle vojáků (286 m)
- XIII. Poselstvo z vlasti (410 m)
- XIV. Počátek evakuace (357 m)
- XV. Slavnosti (439 m)
- XVI. Život na magistrále (278 m)
- XVII. Divadlo, večírky, cvičení (325 m)
- XVIII. Sportovní slavnosti (327 m)

XIX. Krasnojarsk – slavnosti (476 m)

XX. Cesta do vlasti (413 m)

Z roku 1922 pocházel dvanáctidílný film *Historický film čs. odboje 1914 – 1920* (bez uvedení metráže a bližších údajů).

Roku 1923 vznikl devítidílný film *Za československý stát:*

I. 1914 – 1916

II. Zborov – Bachmač

III. T. G. Masaryk ve Francii, boje ital. a franc. legií

IV. Květen 1918 – boje

V. Ovládnutí Sibiře, Spojenci

VI. Boje, pomníky

VII. M. R. Štefánik, evakuace

VIII. Slavnosti, poselstvo z vlasti

IX. Evakuace, cesta domů, Terst – Praha

VHA, f. PO, neprotokolované spisy, 4. oddělení, inv. č. 2797.

SUMMARY

FILM AND PHOTOGRAPHY IN THE CZECHOSLOVAK ARMY IN RUSSIA 1914 – 1920

Jitka Zabloudilová

This essay treats the hitherto little known side of the activities of Czech and Slovak soldiers in Russia during World War I. While the military performance of tens of thousands of volunteers in the fights against the Austrian Hungarian and German armies, and later against the Red Army, has been mapped in great detail, the non combat part of their deployment: cultural and economic activities, are a field that has not been much studied.

As early as before the war there were 80 – 100 thousand Czechs and Slovaks living on the territory of Russia. They included not only skilled merchants and craftsmen, but also many teachers of P. E., music, and languages. In 1914 hundreds of these compatriots formed the first national military units. These were joined in the following years by Czech and Slovak prisoners of war taken captive as Austrian Hungarian soldiers or men crossing the lines voluntarily to the Russian side. They, too, comprised a broad range of specialists. Entertainment was a natural need for soldiers: they acted in theatricals, founded orchestras and choirs, painted, wrote magazines. It soon became evident that cultural activities needed to be organized, and so starting from 1917, military cultural institutions, or bodies, were set up. In 1917, photographic services became a part of this framework for the first time. In this field too, the legionnaire ranks included experts: Václav Ruml, František Parolek, František Císař, and others.

Photographers were assigned to amass documentation about the life of Czechoslovak soldiers in Russia and collect this documentation in archives. They were very active: they took hundreds of photographs during battle and rest periods. They worked in harsh conditions, suffering permanent shortage of technology and material. In spite of that they tried to supplement their work by films, although it was beyond human endeavour to buy film cameras and film material in backward Russia. It was not until the beginning of 1918 that the effort of photographers was crowned with success and the first cine laboratory of the Czechoslovak army established. Improvisation however continued to be inevitable in circumstances when certain parts, or even total equipment was lacking. The sudden evacuation of the Czechoslovak Army from the advancing Germans in the spring of 1918 involved also photographers and film makers. They were transferred hurriedly to the east, taking pictures of the evacuation and the battles of the Czechoslovak soldiers against the Bolsheviks the following spring and summer. In this way they gathered valuable testimony.

From the autumn of 1918, when the Czechoslovak troops were dispersed along the whole stretch of the Trans Siberian Railway, photolaboratories were set up in attachment to individual military units, cinemas were established and films, mostly brought to the Czechoslovak troops by YMCA staff, projected. The year 1919 was probably the most prolific in the whole history of the photographing and filming of the Czechoslovak troops in Russia. In 1920 the photo laboratories and cine laboratories were among the last to leave Vladivostok for the Czechoslovak Republic.

However, their activities did not end on return to the Czechoslovak Republic: as a part of the Resistance Memorial, legionnaire photographers and film makers continued to process the material brought from Russia, and contributed to editions of numerous publications on Russian legions. They had brought more than 14 000 negatives from Russia, 2 000 slides, 6 000 completed photographs; more than 8 000 metres of film about the Russian legions was made from the negative cinefilms.

The project drew mainly on archival sources resting in the Russian legions files at the Military Historical Archives in Prague. Not even that source, however, is complete as a lot of the material had been lost in Russia. Nevertheless, the preceding pages are the first attempt at a more consistent presentation of the history of the photographic and film service in the Czechoslovak Army in Russia during the first world war.

Translated by Nad'a Abdallaová